

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ КЕРІВНИХ КАДРІВ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

ПАЛКІНА ІРИНА ІГОРІВНА

УДК 782.9

**ЖАНРОУТВОРЕННЯ У РОК-МИСТЕЦТВІ:
МІЖВИДОВІ ТА ВНУТРІШНЬОВИДОВІ ВЗАЄМОДІЇ**

26.00.01 — теорія та історія культури

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата мистецтвознавства

Київ–2017

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі культурології та культурно-мистецьких проектів Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв.

Науковий керівник: доктор мистецтвознавства, професор
Редя Валентина Яківна,
Національна музична академія України
ім. П. І. Чайковського,
професор кафедри історії світової музики

Офіційні опоненти: доктор мистецтвознавства, професор
Роценко Олена Георгіївна,
Харківська державна академія культури,
проректор з науково-педагогічної
та творчо-виконавської роботи

кандидат мистецтвознавства
Ліва Наталя Валеріївна,
Вінницький державний педагогічний
університет імені Михайла Коцюбинського,
ст. викладач кафедри музикознавства
та інструментальної підготовки

Захист відбудеться 6 квітня 2017 р. о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.850.01 у Національній академії керівних кадрів культури і мистецтв за адресою: 01015, м. Київ, вул. Лаврська, 9, корпус 15.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв за адресою: 01015, м. Київ, вул. Лаврська, 9, корпус 11.

Автореферат розіслано 3 березня 2017 р.

В. о. вченого секретаря
спеціалізованої вченої ради,
доктор історичних наук, професор

В.В. Карпов

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Пошуки «нового слова» у мистецтві завжди велися й ведуться по цей день двома протилежними шляхами: звернення до апробованих стилів, жанрів та форм — з одного боку, та навпаки, заперечення традицій, знехтування мистецьким доробком попередніх епох — з іншого. Активні інтегративні процеси в мистецтві нерідко стимулювали появу нових жанрів та стилів, які з успішністю отримували в подальшому самостійність і активно розвивалися — жодне мистецьке явище не може проіснувати тривалий час, не вбираючи в себе нові риси на вимогу доби.

У другій половині ХХ століття на основі кантрі, блюзу та джазу виник новий мистецько-синкретичний феномен — рок, який, окрім музичної, містив літературну складову та елементи театралізації. Рок починався з рок-н-ролу, характерними рисами якого є швидкий темп, танцювальний характер, чотиридольний розмір, використання молодіжного сленгу (у композиціях з текстом), а також розкутість музичного виконання. Надалі, продовжуючи всотувати у себе культурні елементи інших пластів, рок пройшов еволюційний шлях.

Рок-культура — цілісна система, мистецьким ядром якої є *рок-мистецтво*, що генетично має синкретичну природу. З розвитком літературної, театральної та музичної складових року, окрім базового його жанру — звичної пісні простої двочастинної форми, — почали з'являтися більш складні твори, що потребують жанрової ідентифікації.

На сьогодні рок вже є предметом багатьох досліджень у різних гуманітарних галузях. Проте й дотепер не існує спеціальної праці, яка б концентрувала увагу на процесах жанроутворення у галузі рок-мистецтва та, зокрема, на жанровій класифікації рок-музики; поняття, які використовують для самоідентифікації рок-музиканти, як і музикознавча термінологія, існують автономно, і між ними, по суті, неможливо знайти точки дотику.

Необхідність вивчення жанрового різноманіття року як мистецького явища зумовила актуальність теми даної роботи: *«Жанроутворення у рок-мистецтві: міжвидові та внутрішньовидові взаємодії»*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до плану наукових досліджень кафедри культурології та культурно-мистецьких проектів Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, тема «Актуальні проблеми культурології: теорія та історія культури» (реєстр. № 115U001572 від 12.06.2015 р.). Тему дисертації затверджено Вченою радою Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв (протокол № 11 від 1.07.2016 р.).

Мета і задачі дослідження.

Мета дослідження — визначити складові, чинники та спрямування процесів жанроутворення у рок-мистецтві в контексті видових взаємодій.

Задачі дослідження:

- окреслити етапи формування наукової думки стосовно рок-культури;

- уточнити обсяг та зміст понять «рок-культура», «рок-мистецтво», «рок-музика»;

- визначити ступінь вивченості проблеми жанру та стилю у рок-мистецтві;

- окреслити особливості жанрових взаємодій у рок-мистецтві;

- виявити передумови зв'язку рок-музики з музикою народної та академічної традицій та довести її інтегративну природу;

- створити жанрову класифікацію циклічної форми рок-музики;

- простежити еволюцію поетичної складової рок-мистецтва;

- здійснити класифікацію музично-театральних жанрів року.

Об'єкт дослідження — рок-мистецтво як специфічний культурно-мистецький феномен.

Предмет дослідження — жанроутворення у рок-мистецтві в контексті міжвидових та внутрішньовидових взаємодій.

Основним **аналітичним матеріалом дослідження** слугували українські твори рок-мистецтва, зокрема:

- мелодекламаційні проекти (спільна творчість С. Жадана та гурту «Собаки в космосі», А. Полежаки та гурту «Барабас», Ю. Андруховича та гурту «Karbido», музично-літературного проекту «DrumtИатр» на чолі з Ю. Издриком);

- музично-театральні твори (рок-мюзикл О. Коломійцева «Divka», рок-опери: «Дівчина і Смерть» Є. Лапейка на вірші М. Горького, «Енеїда» С. Бедусенка на вірші І. Котляревського, «Біла ворона» Г. Татарченка–Ю. Рибчинського та «Ірод» І. Поклада–О. Вратарьова);

- рок-вистави («Стусове коло» С. Проскурні, «Жаба» С. Павлюка, «Вівісекція» О. Коломійцева, «The білохалатність» В. Снігурченка);

- рок-ораторії: «Дзвони» С. Бедусенка на вірші П. Неруди, «1943. Чёрный Январь. Воскресение» Ю. Дерського — В. Зайцева; рок-опера в аудіоформаті «Платний пляж на Стіксі» О. Войновича/В. Майструка на вірші В. Бориспольця;

- альбомна творчість гуртів «Esthetic Education», «Кімната Гретхен», «Drudkh», «AtmAsfera» та ін.

Зразки європейського і американського року залучено у якості контрольного матеріалу.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період розвитку рок-мистецтва та його трансформації (від 60-х років ХХ століття дотепер).

Методи дослідження. У дисертації використані наступні методи: *аналітичний* (для вивчення наукової та науково-популярної літератури), *контекстний* (для розгляду рок-мистецтва як синтетичного феномену, що поєднує у собі музичну, літературну складові, елементи театралізації), *метод стильового аналізу* (для дослідження стилів рок-музики), *системний* та *метод цілісного аналізу* (для аналізу окремих творів рок-мистецтва), *метод узагальнення* — для підведення підсумків дослідження.

Теоретичну базу дисертації складають:

– мистецтвознавчі, літературознавчі та музикознавчі праці, присвячені проблемі жанру у мистецтві (Л. Горелік, В. Іонов, Л. Казанцева, А. Крилова, Н. Лейдерман, Л. Мазель, Є. Назайкінський, Л. Нехвядович, І. Покулита, Т. Попова, Є. Приходовська, О. Рощенко, К. Ручьєвська, А. Сохор, В. Цуккерман, С. Шип, О. Юферева та ін.);

– культурологічні та соціологічні дослідження рок-культури (О. Білецька, А. Васильєва, Л. Васильєва, К. Касьянова, Г. Кнабе, Т. Кузуб, А. Кукаркін, Н. Ліва, Н. Мотрошилова, Т. Невська, В. Панталієнко, П. Разін, С. Свєчніков, А. Тугушева, Г. Шестаков, Г. Шостак та ін.);

– праці з історії рок-музики та рок-культури (О. Бочаров, А. Бурлака, А. Должанський, Л. Кастальський, С. Коротков, Л. Мархасьов, Х. Чамп, І. Чижова та ін.);

– музикознавчі дослідження, що охоплюють проблематику, пов'язану з рок-музикою (Є. Андрєєв, М. Боброва, А. Бондаренко, Т. Діденко, А. Комлікова, В. Конен, О. Савицька, В. Сиров, Д. Ухов, А. Цукер, Т. Чередніченко, Д. Шпаковська та ін.).

Наукова новизна одержаних результатів.

Вперше у вітчизняному мистецтвознавстві:

– рок-мистецтво розглянуто як синкретичний мистецький феномен, що пройшов шлях від інтуїтивного синкретизму до усвідомленого синтезу;

– здійснено системний опис значного корпусу різножанрових творів українського рок-мистецтва;

– простежено еволюцію циклічної форми у творчості рок-музикантів та здійснено спробу її жанрової класифікації;

– охарактеризовано розвиток жанру мелодекламації на сучасному етапі на матеріалі спільних проєктів українських поетів та рок-гуртів.

Уточнено зміст та обсяг понять «рок-музика», «рок-культура» та «рок-опера»; визначено поняття «рок-мистецтво» та «концептуальний альбом».

Набули подальшого розвитку:

– концепція В. Конен щодо масової музики як «третього пласту» музичного мистецтва;

– вивчення мистецької складової рок-культури;

– дослідження складових рок-мистецтва та їх взаємодії.

Теоретичне та практичне значення отриманих результатів полягає в можливості їх застосування у подальшому вивченні проблеми синкретичності рок-мистецтва та специфіки його жанрів. Матеріали дисертації можуть слугувати додатковим інформаційним ресурсом для навчальних курсів «Музика ХХ століття», «Сучасна музика», «Проблеми масової культури» тощо.

Апробація результатів дослідження здійснювалася на міжнародних наукових конференціях: «Трансформація освіти і культура: традиції та сучасність» (Київ, 2–3 травня 2012 р.), «Якість вищої освіти: українська національна система та європейські практики» (Київ, 21–22 березня 2013 р.), «Трансформаційні процеси в освіті і культурі» (Київ, 24–25 квітня 2013 р.), «Традиції і сучасні стан культури і мистецтва» (Мінськ, 28–29 листопада,

2013 р.), «Документ, мова, соціум: теорія та практика» (Київ, 10–11 квітня 2014 р.), «Культурно-мистецька освіта як складова художнього простору ХХІ століття» (Київ, 29–30 квітня 2014 р.), «Традиції і сучасні стан культури і мистецтва (Мінськ, 20–21 листопада 2014 р.), «Мистецька освіта в культурному просторі України ХХІ століття» (28–30 квітня 2015 р.); *всеукраїнських науково-практичних конференцій*: «Мистецька освіта в європейському соціокультурному просторі ХХІ століття» (Мукачеве, 22–23 березня 2012 р.), «Естрадне та джазове мистецтво в контексті сучасної освіти» (Київ, 21 лютого 2013 р.), «Жанрово-стильові проєкції музичного мистецтва в динаміці історичних змін» (Донецьк, 5–6 квітня 2013 р.), «Феномен Тараса Шевченка: лінгвістичний, історичний і мистецтвознавчий аспекти» (Київ, 27–28 лютого 2014 р.), «Діалог культур в контексті глобалізації» (Київ, 6 червня 2014 р.), «Культурно-мистецькі обрії» (Київ, 4 лютого 2016 р.).

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи викладено у 17 одноосібних публікаціях, з них 5 статей — у фахових виданнях, затверджених ДАК України (1 — у міжнародному спеціалізованому журналі), 1 — у зарубіжному науковому періодичному виданні, 11 — тези у збірниках матеріалів конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (390 позицій) та додатків. Загальний обсяг тексту становить 214 сторінок, основний текст — 166 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** аргументовано вибір теми, її актуальність, теоретичне та практичне значення, наукову новизну; визначено об'єкт, предмет та матеріали дослідження, методологічну базу та методи дослідницької роботи, сформульовано мету та завдання дисертації, наведено відомості про апробацію дослідження та публікації.

Перший розділ «**Історіографія теми та теоретичні засади дослідження**» складається з трьох підрозділів, де обґрунтовується методологічна та теоретична база дослідження.

У *підрозділі 1.1 «Рок-культура як об'єкт дослідження»* аналізується література, присвячена проблемам року. Велика кількість фактичних даних міститься у журнальних та газетних публікаціях, що мають неабияке джерелознавче значення для вивчення теми. Ідеологічного характеру рок-періодика у СРСР набула з так званих «самвидавів» — самостійно зроблених газет або журналів, які тиражувалися і розповсюджувалися підпільно машинописним, фотографічним, а іноді й рукописним способом. Статті з офіційної преси частіше мали негативне забарвлення по відношенню до рок-культури. За часів перебудови та після розпаду СРСР чимала кількість накопиченого матеріалу дала змогу систематизувати інформацію, створити рок-енциклопедії та словники (серед перших авторів-упорядників довідникової літератури про рок — А. Бурлака, О. Кушнір, А. Троїцький, український журналіст О. Євтушенко).

Наразі феномен року досліджується кількома гуманітарними науковими галузями. Культурологи вивчають рок-музику як культурне ядро, навколо якого сформувалася масштабна за кількістю та силою впливу рок-культура, сперечаються щодо приналежності рок-культури до масової, популярної, молодіжної, суб- та контркультури (Л. Васильєва, А. Кукаркін, Т. Чередніченко, Г. Шестаков та ін.). У працях вчених-соціологів акцентується вплив рок-музики на поведінку цільової аудиторії слухачів (здебільшого молоді) та формування специфічного рок-середовища (О. Устименко-Косоріч, Г. Шостак та ін.). Мистецтвознавчі дослідження, на даний час кількісно менші за соціологічний та культурологічний доробок з питань року, стосуються безпосередньо специфіки рок-творів та рок-виконавства. Рок-мистецтво стало об'єктом наукових інтересів і для літературознавців, які розглядають тексти до рок-пісень як «рок-поезію» (К. Алабужев, Н. Ключєва, Г. Коломієць, І. Лисиця, Н. Ройтберг, О. Чебикіна, О. Ярको та ін.). Переважну більшість музикознавчих робіт з рок-тематики присвячено специфіці засобів музичної виразності рок-музики та її стильовому різноманіттю (Є. Андрєєв, І. Вавшко, І. Палій, В. Сиров, І. Чижова та ін.).

У підрозділі 1.2 «Рок-мистецтво як складова рок-культури» розглянуто широко використовувані у мистецтвознавчій публіцистиці та наукових дослідженнях поняття «рок-музика» та «рок-культура», що є вузьким та широким відповідно. Вузьке поняття «рок-музика» не відображає позамузичних складових, що обов'язково присутні у більшості рок-творів, а саме — поетичний текст, якщо йдеться про прослуховування року в аудіо-записі, та специфічну театральню-видовищну частину, яка тим чи іншим чином наявна при живому виконанні. Широке поняття «рок-культура» включає слухачьку аудиторію: її світогляд, смаки, життєві пріоритети та навіть побут. Цілісне вивчення рок-культури є безперечно важливою складовою у дослідженні феномену року, проте рок-культура має занадто широкі об'єкт та предмет для мистецтвознавства.

На противагу вищезазначеним загальноживаним поняттям, у дисертації обґрунтовується термін «рок-мистецтво», що тим чи іншим чином використовується у невеликому відсотку досліджень, присвячених року (В. Гільманов, Н. Ліва, В. Откидач, Т. Пушкарьова, С. Свиридов, І. Смірнова, А. Чемагіна). Його вживання доречне при зосередженні на цілісному вивченні саме рок-творів. При цьому культурний контекст зберігається, але перестає бути домінуючим. Рок зародився як синкретичне мистецтво; у перших зразках рок-композицій музика, вербальний текст та театральню-видовищний компонент відігравали рівнозначні ролі і були нерозривними по відношенню один до одного. У подальшій еволюції року, в окремих стильових течіях, жанрах та творах той чи інший мистецький компонент стає домінуючим — спостерігаємо шлях рок-мистецтва від «первинного» інтуїтивного синкретизму до свідомого синтезу різних стилів, жанрів та видів мистецтва.

Підрозділ 1.3 «Жанрові та стильові параметри рок-музики» присвячений проблемі ідентифікації явища року на рівні конкретного виду мистецтва — музики. Рок розглядається дослідниками як жанровий та стильовий феномен.

Певна плутанина виникає через кілька причин: відносно молодий вік року, його приналежність до масового мистецтва, а отже — «побутовий» характер понять та кількісне переважання журналістських досліджень над науковими (де і формується термінологічний апарат), а також загальна розмитість окремих термінів та понять на теренах сучасного мистецтвознавства.

Аналіз численних визначень жанру та стилю в музикознавстві дають підстави говорити про маргінальне становище року, що одночасно має як жанрові (сміслові навантаження, сфера побутування, виконавський склад), так і стильові (музичні — ритміка, інтонація, тембр, виконавська манера та позамузичні параметри — зокрема стиль рок-поezії, сценічної поведінки, тощо) характеристики. Атрибуція року як жанрового або стильового явища у конкретних дослідженнях передусім залежить від того, під яким кутом даний феномен розглядається. Наявність одночасно стильових і жанрових ознак у рок-мистецтві спонукає дослідників до узагальнених атрибуцій року — таких, наприклад, як «напрямок» (А. Бондаренко).

Розділ 2 «Внутрішньовидові взаємодії в процесах жанроутворення у рок-музиці» присвячений еволюції музичної складової року та появі нових жанрів у його межах за рахунок інтегративної взаємодії з музикою інших традицій.

У підрозділі 2.1 *«Інтегративність як основний жанроутворюючий фактор у рок-музиці»* рок розглядається у якості зразка музики «третього пласту» (В. Конен), еволюція та жанрово-стильове оновлення якого відбувається завдяки залученню елементів музики народної та академічної традицій. Про види взаємодії рок-музики з музикою інших традицій йдеться у *пункті 2.1.1 «Синтез академічної та народної музики з рок-мистецтвом»*. Серед різновидів запозичення музики інших пластів розглядаються: 1) рок-обробка та цитування фольклорних і класичних творів; 2) використання музичних інструментів (відповідно — народних та інструментів симфонічного оркестру). Прості рівні інтеграції призводять до стильового оновлення, про що йдеться у *пункті 2.1.2 «Стильове оновлення рок-музики»*, де розглядаються загальні еволюційні процеси рок-музики на стильовому рівні. Надано характеристику таким стильовим течіям року, як фолк-рок, психоделічний рок, бароко-рок, арт-рок, пост-рок. Дані стильові явища визнаються, за аналогією з академічним мистецтвом, прикладами неофольклоризму та неокласицизму, а також застосування полістилістики як техніки композиції в музиці.

У підрозділі 2.2 *«Концептуальний альбом в еволюції жанрової системи рок-музики»* простежено еволюцію від трихвилинних пісень куплетної форми до жанрів циклічної форми. У рок-музиці вони представлені передусім жанром концептуального альбому, в якому представлені композиції, об'єднані загальною ідеєю: музичною, композиційною, драматургічною, тощо; усі композиції такого альбому вибудовують одну сюжетну лінію. Генезу, причини появи та драматургічні особливості концептуального альбому проаналізовано у *пункті 2.2.1 «Циклічна форма у рок-музиці»*. Серед причин появи концептуальних альбомів вказано розвиток сучасної поезії (домінування верлібрів у західному поетичному світі), наслідування формам академічної

музики та технічна обумовленість (поява платівок-лонгплеїв). На основі аналізу циклічних та довготривалих медитативних творів української рок-музики у *пункті 2.2.2 «Класифікація концептуальних альбомів»* до основних параметрів класифікації віднесено виконавський склад (вокальна, вокально-інструментальна чи інструментальна музика) та принципи цілісності (тематичний або сюжетний цикл). Таким чином, концептуальні альбоми поділено на вокальні цикли, об'єднуючим чинником яких є спільна тема пісень (альбоми «Werewolf» гурту «Esthetic Education», «Прямий Ефір» та «Науковий Атеїзм» гурту «Кімната Гретхен» та «Відчуженість» гурту «Drudkh»); вокальні сюжетні цикли («Лебединий Шлях» гурту «Drudkh» та «Платний пляж на Стіксі» О. Войновича–В. Майструка на вірші В. Бориспольця); рок-ораторії («Дзвони» С. Бедусенка на вірші П. Неруди та «1943. Чёрный Январь. Воскресение» Ю. Дерського–В. Зайцева) та інструментальні цикли, своєрідні рок-сюїти («Пісні Скорботи і Самітності» гурту «Drudkh») та поодинокі приклади циклів, схожих за драматургією з сонатно-симфонічним циклом («Tetralogy Apocalypse» з альбому «Internal» гурту «AtmAsfera»).

У **Розділі 3 «Міжвидові процеси жанроутворення у рок-мистецтві»** йдеться про розвиток рок-мистецтва в літературному й театральновидовищному напрямках та формування відповідних жанрів року.

Підрозділ 3.1 «Рок-поезія у процесах жанрового оновлення рок-мистецтва» присвячений літературній складовій рок-мистецтва. Визначено національні особливості року, пов'язані з вербальним компонентом. Доведено, що розвиток англomовної поезії став важливим чинником впливу на формотворення у рок-мистецтві. У *пункті 3.1.1. «Українська поезія у творчості рок-музикантів»* розглянуто твори, написані на вірші українських поетів-класиків (Т. Шевченка, І. Франка, Л. Українки, М. Рильського, П. Тичини, Б.-І. Антонича та ін.) та сучасних українських поетів, представників так званого «сучукрліту» (О. Ірванця, Ю. Андруховича, М. Матіос, Ю. Покальчука та ін.). Використання професійної поезії в українській рок-музиці не є поодиноким явищем; підвищений інтерес до неї призводить до оновлення на теренах рок-мистецтва жанру мелодекламації — їй присвячено *пункт 3.1.2 «Літературно-музичні тандеми поетів та рок-музикантів (український контекст)»*. Найпліднішими визначені наступні літературно-музичні тандеми: гурт «Karbido» з Ю. Андруховичем, гурт «Собаки у космосі» з С. Жаданом, проект «DrumtИатр» на чолі з Ю. Іздриком та гурт «Барабас» з А. Полежакою. Одноразова співпраця на теренах жанру мелодекламації також достатньо популярна в українському мистецькому просторі, оскільки саме в рамках цього жанру рок-поезія є домінуючим елементом рок-мистецтва.

Підрозділ 3.2 «Рок-театр: витоки та процеси жанроутворення» присвячений театральному началу у рок-мистецтві, що починається зі складових, які, на перший погляд, не привертають мистецької уваги: експресивна пластика і міміка виконавців (як вокаліста, так і музикантів-інструменталістів), їх зовнішній вигляд, використання атрибутики, агресивні або абсурдні дії на сцені. Потяг до циклічної сюжетної творчості разом із вищезгаданими видовищно-пластичними елементами сприяє еволюції рок-

мистецтва від специфічної поведінки рок-музиканта на сцені до повноцінних музично-театральних жанрів: рок-опери та рок-вистави. *Пункт 3.2.1 «Мюзикл і рок-опера: жанрові перехрестя»* присвячено компаративному аналізу жанрів рок-опери та мюзиклу. Виходячи з існуючих визначень даних жанрів та аналізу рок-мюзиклу О. Коломійцева «Дівка», доведено їхню нетотожність. У *пункті 3.2.2 «Жанрово-стильові параметри рок-опери»* на основі аналізу кількох зразків рок-опер українських авторів («Дівчина і Смерть» Є. Лапейка на вірші М. Горького, «Енеїда» С. Бедусенка на вірші І. Котляревського, «Біла ворона» Г. Татарченка–Ю. Рибчинського, «Ірод» І. Поклада–О. Вратарьова) дається визначення жанру, виокремлюються його особливості й різновиди. *Пункт 3.2.3 «Рок-вистава: специфіка жанру»* присвячено жанру рок-вистави. Проаналізовано українські драматичні твори, у яких чільне місце займає музична складова, що за стильовими параметрами тяжіє до року. У якості прикладів рок-вистав наведено «Стусове коло» С. Проскурні, «Жаба» С. Павлюка, «Вівісекція» О. Коломійцева та «The білохалатність» В. Снігурченка. Первинний відбір творів відбувався за жанровою атрибуцією авторів твору («рок-вистава»), яка після проведеного аналізу підтверджувалася або спростовувалася (як цикл «Я їду любити...» гурту «Антитіла» та балет «Madwin», що в дійсності є концертною програмою з елементами хореографії та театралізації).

Принциповою відмінністю рок-вистави від рок-опери постає домінування у рок-виставі сценічно-драматичного елемента та акторської гри, у той час як у рок-опері головною є музична компонента. Таким чином, *рок-опера* — полістилістичний музично-театральний твір, жанрову основу якого складає опера, а стильову — рок-музика. Своєї черги *рок-вистава* є сучасним варіантом музичної вистави — жанру драматичного театру — з посиленою роллю музичного начала (здебільшого з наявністю вокальних номерів або сцен). Рок-опера і рок-вистава є жанрами сучасного експериментального музично-драматичного театру.

Отже, такі жанри як рок-мелодекламація, рок-опера та рок-вистава є результатом інтегративних процесів на міжвидовому рівні на теренах рок-мистецтва. Спостерігається також використання елементів року професійними режисерами та поетами у своїх творчих експериментах.

ВИСНОВКИ

Відповідно до поставленої мети та визначених завдань, результати дослідження процесів жанроутворення у рок-мистецтва дозволяють зробити наступні висновки.

1. Науковій думці, присвяченій рок-культурі, передувала велика кількість журналістських статей описового характеру (як нарисів офіційної преси, так і заборонених так званих «самвидавів»), які відіграли важливу роль першоджерел для аналізу феномену року в умовах пострадянського культурного простору. Рок-культура є об'єктом вивчення соціології, педагогіки, психології, філософії, культурології, філології, літературознавства та

музикознавства. Науковці кожної гуманітарної галузі розглядають явище року під своїм кутом зору. Показово, що в цілому над мистецтвознавчими розвідками кількісно переважають роботи соціологічно-філософської та культурологічної спрямованості.

2. Поняття «рок-культура», «рок-мистецтво» та «рок-музика» утворюють трирівневу систему, у якій кожний рівень має свій зміст і обсяг:

рок-культура є найширшим за обсягом поняттям. Окрім безпосередньо мистецької компоненти, що є ядром рок-культури, зміст цього поняття включає побутові, поведінкові та соціальні прояви;

об'єктом поняття «рок-мистецтво» є безпосередньо мистецька складова рок-культури, а саме — рок-твори та специфіка їх виконання;

поняття рок-музики є найвужчим і включає в себе музичну складову рок-мистецтва.

Отже, рок-мистецтво є проміжною ланкою між рок-культурою та рок-музикою.

3. Понятійний апарат масового мистецтва має побутово-прикладну генезу і не є досконалим. На основі аналізу досліджень рок-мистецтва приходимо до висновку, що в атрибуції певних явищ у межах року відбувається взаємопідміна понять найфундаментальніших категорій мистецтвознавства — стилю та жанру. Підтверджено синтетичну жанрово-стильову природу року.

4. Рок-мистецтво як частина сучасного масового мистецтва перманентно всотує у себе культурні та мистецькі надбання інших епох та культур, переосмислюючи їх. Такі процеси забезпечують життєздатність та різноманітність рок-мистецтва. Доведено, що жанрові процеси у сфері сучасного рок-мистецтва відбуваються в інтегративній площині на двох рівнях:

на міжвидовому рівні відбувається взаємопроникнення різних видів мистецтва на теренах року, а саме музичного, візуально-театрального, літературного, тощо. Такі процеси є лише якісним розвитком від самого початку закладених складових рок-мистецтва, первинні зразки якого носили синкретичний характер;

внутрішньовидовий рівень інтеграції — проникнення у рок-музику елементів музики інших традицій (зокрема, музики академічної традиції та фольклору). Така взаємодія теж є природною для року через його синтетичне музичне походження.

5. Інтегративна природа рок-музики впливає з синкретичного начала рок-мистецтва. Залучення фольклору та класичної музики (у вигляді цитування, обробок, а також використання музичних інструментів) зумовлене постійними пошуками на теренах рок-мистецтва у напрямку переосмислення надбання інших культур. Цитування та розширення інструментального складу призводить до появи нових стильових течій у рок-музиці, що є відлунням неофольклориму (фолк-рок, World music) та неокласицизму (бароко-рок); маємо також приклади полістилістики у рок-мистецтві (арт-рок, пост-рок). Передумовами для синтезу року з етнічною музикою визнано його соціальний, а отже — часто національний характер. Використання елементів музики академічної традиції свідчить про якісний рівень розвитку рок-мистецтва.

6. Цінним надбанням рок-мистецтва межі 1960–1970-х років стало засвоєння рок-музикантами великої форми. Циклічна форма представлена в рок-музиці концептуальними альбомами — збірками, у яких окремі елементи об'єднані однією ідеєю або сюжетом. Запропоновано класифікацію концептуальних альбомів за виконавським складом та рівнем цілісності. Концептуальні альбоми поділяються на вокально-інструментальні та інструментальні. Вокально-інструментальні альбоми своєї черги діляться на цикли, об'єднуючим чинником яких є спільна тема творів та сюжетність. Вокально-інструментальні концептуальні альбоми доречно віднести до рок-ораторій. Інструментальні альбоми є втіленням у рок-мистецтві жанру сюїти. Окремі інструментальні рок-твори мають вищий порядок цілісності і впритул підходять до інтуїтивного використання принципів сонатності та форми, драматургічно близької до сонатно-симфонічного циклу.

7. Вагоме місце у рок-мистецтві посідає рок-поезія. Визначено, що попри нігілістичний характер рок-мистецтва та переважання одноосібного авторства його творів, використання професійної класичної та сучасної поезії не є рідким випадком. Найвагомійшій ролі поетичне начало рок-мистецтва набуває в оновленому жанрі мелодекламації, у якому літературна компонента відіграє головну роль. Еволюційний шлях вербальної складової рок-мистецтва окреслено наступними етапами: а) авторська поезія; б) залучення зразків професійної класичної та сучасної поезії до творів рок-мистецтва; в) безпосередня співпраця рок-музикантів з сучасними поетами (мелодекламаційні проекти).

8. Театральне начало, що присутнє на першому етапі формування рок-мистецтва, здобуло в процесі його еволюції значного розвитку. Велика кількість рок-концертів не обходиться без елементів театралізації: сценічних костюмів, рухів, застосування реквізиту, тощо. Встановлено, що повноцінні музично-театральні твори на теренах рок-мистецтва класифікуються за критерієм форми, пропорцій музичного та драматичного первнів. Основними жанрами рок-театру визнано рок-оперу та рок-виставу. Жанровою основою рок-опери є класична опера (у якій відсутні розмовні сцени). Драматургічна цілісність посилена завдяки використанню системи лейтмотивів, лейттем та арок, основні характеристики зосереджені у сольних вокальних номерах, а дія розгортається в ансамблевих та хорових сценах. Рок-вистава є сучасним варіантом музичної вистави — жанру драматичного театру з посиленою роллю музичного начала (здебільшого — з наявністю вокальних номерів або сцен). Рок-опера і рок-вистава є жанрами сучасного експериментального музично-драматичного театру.

Таким чином, рок-мистецтво, що є середньою ланкою у системі «рок-культура — рок-мистецтво — рок-музика» — синтетичне явище і має синкретичну генезу. Жанрове оновлення року відбувається внаслідок загальних еволюційних процесів у його межах, а саме:

посилення ролі позамузичних компонент рок-мистецтва (зокрема, літературно-поетичної та візуально-театральної складових);

збагачення музичної мови рок-мистецтва елементами музики інших традицій (академічної музики та світового фольклору);

інтегративних процесів у зворотному напрямку: залучення професійними режисерами, поетами та композиторами елементів рок-мистецтва до своїх творів;

зростання якості року — безпосередньо самих творів та рівня їх виконання (наявність у рок-музикантів музичної освіти перестає бути виключенням).

Отже, виходячи з синтетичної природи рок-мистецтва, чинниками жанроутворення передусім виступають інтегративні процеси у тих видах мистецтва, що є його складовими. Водночас, розширення палітри звучання та набуття рок-мистецтвом професійних рис призводить до стильового оновлення музично-театральних та циклічних жанрів.

Проблематика жанроутворення у рок-мистецтві є актуальною і потребує подальших досліджень. Дане дослідження, що базується переважно на українському матеріалі, є першим кроком у цьому напрямку.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Палкіна І. І. Жанр концептуального альбому як приклад великої форми у рок-музиці / І. І. Палкіна // Мистецтвознавчі записки. — К. : Міленіум, 2012. — Вип. 21. — С. 82–87.

2. Палкіна І. І. Жанр концептуального альбому у творчості Роджера Уотерса / І. І. Палкіна // Музикознавчі студії інституту мистецтв Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки. — Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2013. — Вип. 11. — С. 170–179.

3. Палкіна І. І. Жанрова палітра концептуальних альбомів у творчості “Pink Floyd”: від вокального циклу до рок-опери / І. І. Палкіна // Мистецтвознавчі записки. — К. : Міленіум, 2014. — Вип. 25. — С. 144–153.

4. Палкіна І. І. Жанр мелодекламації в українській рок-музиці / І. І. Палкіна // Вісник НАКККіМ. — 2014. — № 4. — С. 144–148.

5. Палкіна І. І. Рок-мистецтво як складова рок-культури / І. І. Палкіна // Міжнародний вісник: Культурологія. Філологія. Музикознавство. — К. : Міленіум, 2016. — № 1. — С. 232–237.

Стаття у науковому періодичному іноземному виданні

6. Палкіна І. І. Жанр мелодекламації у сучасному масовому мистецтві: «Самогон. Цинамон. Абсент» / І. І. Палкіна // Spheres of Culture. Journal of Philological, Historical, Social and Media Communication, Political Science and Cultural Studies / Ed. by Ihor Nabytovych. — Lublin, 2015. — Vol. XII. — S. 338–345.

Тези доповідей у збірниках матеріалів конференцій

7. Палкіна І. І. «Біла ворона» Г. Татарченка–Ю. Рибчинського (до питання про витоки вітчизняної рок-опери) / І. І. Палкіна // Мистецька освіта в європейському соціокультурному просторі ХХІ століття : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. — Мукачеве : МДУ, 2012. — С. 199–200.

8. Палкіна І. І. Передумови створення жанру концептуального альбому / І. І. Палкіна // Трансформація освіти і культура: традиції та сучасність : зб. матеріалів міжн. наук.-творч. конф., Київ, 2–3 травня 2012 р. — К. : НАКККіМ, 2012. — С. 140–142.

9. Палкіна І. І. Рок-опера як презентант жанрового синтетизму рок-мистецтва / І. І. Палкіна // Естрадне та джазове мистецтво в контексті сучасної освіти: матеріали I Всеукр. наук.-творч. конф., 21 лютого 2013 р. — К. : НАКККіМ, 2013. — С. 55–57.

10. Палкіна І. І. Використання обертонових інструментів у російській та українській рок-музиці / І. І. Палкіна // Трансформаційні процеси у освіті і культурі : матеріали Міжн. наук.-творч. конф. — К. : НАКККіМ, 2013. — С. 109–111.

11. Палкіна І. І. Використання віршів Т. Г. Шевченка у пісенній творчості гурту «Кому вниз» / І. І. Палкіна // Феномен Тараса Шевченка: лінгвістичний, історичний і мистецтвознавчі аспекти : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 200-літтю від дня народження Тараса Шевченка. — К. : НАКККіМ, 2014. — С. 68–70.

12. Палкіна І. І. Истоки рок-музыковедения в постсоветском пространстве / И. И. Палкина // Традиції і сучасні стан культури і мистецтва : мат. Міжн. наук.-практ. канф. (28–29 листопада 2013 г., г. Мінск) : У 2 ч. Ч. 1 / гал. рэд. А. І. Лакотка ; Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі. — Мінск : Права і эканоміка, 2014. — С. 416–420.

13. Палкіна І. І. Літературно-музичні проекти як феномен сучасного вітчизняного мистецького простору / І. І. Палкіна // Культурно-мистецька освіта як складова художнього простору ХХІ століття : зб. матеріалів Міжн. наук.-творч. конф., Одеса, Київ, Варшава, 30 квітня 2014 р. — К. : НАКККіМ, 2014. — С. 218–219.

14. Палкіна І. І. Джерелознавче значення самвидавів у рок-музикознавстві / І. І. Палкіна // Документ, мова, соціум. Теорія та практика : матеріали II Міжн. наук.-практ. конф. — К. : НАКККіМ, 2014. — С. 109–110.

15. Палкіна І. І. «Три пласта» в творчестві групи «AtmAsfera» / И. И. Палкина // Традиції і сучасні стан культури і мистецтва : мат. Міжн. наук.-практ. канф. (20–21 листопада 2014 г., г. Мінск) / уклад. Ю. В. Пацюпа; гал. рэд. А. І. Лакотка ; Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі. — Мінск : Права і эканоміка, 2014. — С. 220–222.

16. Палкіна І. І. Мелодраматизація у творчості «Дімітріад» / І. І. Палкіна // Мистецька освіта в культурному просторі України ХХІ століття : зб. матеріалів міжн. наук.-творч. конф. — К. : НАКККіМ, 2015. — С. 303–305.

17. Палкіна І. І. До питання визначення поняття «рок-мистецтво» / І. І. Палкіна // Культурно-мистецькі обрії–2016 : зб. наук. праць. — К. : НАКККіМ, 2016. — Ч. 1. — С. 64–67.

АНОТАЦІЯ

Палкіна І. І. Жанроутворення у рок-мистецтві: міжвидові та внутрішньовидові взаємодії. — Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства за спеціальністю 26.00.01 — теорія та історія культури. — Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв. — Київ, 2017.

У дисертації вперше розглянуто поняття «рок-мистецтво», що є середньою ланкою трирівневої системи «рок-культура — рок-мистецтво — рок-музика», і дано йому визначення. Доведено, що внаслідок інтегративних процесів у рок-мистецтві, загальної його еволюції, первинний інтуїтивний синкретизм був замінений на усвідомлений синтетизм, завдяки якому виникли нові жанри.

Визначено два рівні жанроутворюючих процесів у рок-мистецтві, що відбуваються в інтегративній площині. Міжвидовий рівень інтеграції пов'язаний з процесами взаємопроникнення різних видів мистецтва. На внутрішньовидовому рівні відбувається залучення елементів академічної музики і світового фольклору до музичної тканини рок-твору. На основі аналізу українських рок-творів запропоновано класифікацію жанрів рок-мистецтва за ознакою домінування елементів того чи іншого виду мистецтва. Відповідно до даної класифікації, новими складними жанрами рок-мистецтва визначено рок-оперу, рок-виставу, концептуальний альбом. Здійснено компаративний аналіз жанрів мюзиклу, рок-опери і рок-вистави; доведено їхню відмінність (насамперед, завдяки різному походженню). Проведено класифікацію концептуальних альбомів — циклічної форми у рок-музиці. Запропоновано диференціювати концептуальні альбоми за виконавським складом та рівнем цілісності.

Доведено, що інтегративний потенціал, закладений у синкретичній природі рок-мистецтва, є чинником процесів жанроутворення. Позірними результатами розвитку рок-мистецтва стало стилістичне оновлення жанрів (рок-мелодекламація, рок-опера, рок-вистава та концептуальний альбом).

Ключові слова: рок-мистецтво, жанроутворення, рок-культура, рок-музика, мелодекламація, рок-опера, рок-вистава, концептуальний альбом.

АННОТАЦІЯ

Палкина И. И. Жанрообразование в рок-искусстве: межвидовые и внутривидовые взаимодействия. — Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата искусствоведения по специальности 26.00.01 — теория и история культуры. — Национальная академия руководящих кадров культуры и искусств. — Киев, 2017.

В диссертации впервые рассмотрено понятие «рок-искусство», являющееся средней составляющей трёхуровневой системы «рок-культура — рок-искусство — рок-музыка», и дано ему определение. Объект рок-искусства — непосредственно рок-произведения и специфика их исполнения. На основе анализа истории рока сделан вывод о том, что рок-искусство зародилось как синкретическое явление, где все виды искусства (музыка, литература, театр и др.) равнозначны. Доказано, что вследствие интегративных процессов в рок-искусстве и его общей эволюции, первичный интуитивный синкретизм был заменен осознанным синтезированием жанров и видов искусства, благодаря чему возникли новые жанры.

Определены два уровня жанрообразующих процессов в рок-искусстве, происходящих в интегративной плоскости. Межвидовой уровень интеграции связан с процессами взаимопроникновения различных видов искусств: музыки, литературы, кино и театра. На внутривидовом уровне происходит вовлечение элементов академической музыки и фольклора в музыкальную ткань рок-произведения. На основе анализа рок-произведений (преимущественно украинских) предложена классификация жанров рок-искусства по признаку доминирования той или иной видовой составляющей: в качестве новых сложных жанров выделены рок-опера, рок-спектакль и концептуальный альбом. Проведён компаративный анализ жанров мюзикла, рок-оперы и рок-спектакля, доказано их различие — в первую очередь, вследствие разного жанрового генезиса.

Представлена классификация концептуальных альбомов как образцов циклической формы в рок-музыке. Предложено дифференцировать концептуальные альбомы по исполнительскому составу и уровню целостности. Таким образом, концептуальные альбомы разделены на вокально-инструментальные и инструментальные циклы, сравнимые с вокальными циклами и сюитами. В свою очередь, вокально-инструментальные концептуальные альбомы делятся на тематические и сюжетные. Сюжетные рок-циклы близки к жанру сюиты.

Получили дальнейшее развитие: классификация литературы, посвящённой року (отдельное внимание уделено рок-журналистике в целом и, в частности, так называемым «самиздатам», выполняющим важную роль источниковедческой базы изучения рок-культуры); концепция В. Конен относительно массовой музыки как «третьего пласта»; изучение художественной составляющей рок-культуры; исследование составляющих рок-искусства и их взаимодействия. Определено, что рок-музыка, как представитель музыки «третьего пласта», в процессе своего развития впитывает элементы академической и фольклорной культур. Подобная интеграция является залогом существования и эволюции рок-искусства. На музыкальном уровне выявлены два вида заимствования: непосредственное цитирование, обработка музыкального материала академической или народной музыки, а также использование традиционных музыкальных инструментов этих культур. Доказано, что подобное использование элементов других музыкальных «пластов» привело к появлению множества различных стилевых течений рока,

являющихся презентантами неофольклоризма, неоклассицизма, а также явления полистилистики. Доказано, что различные рок-течения стали плодотворной почвой для появления новых жанровых разновидностей рок-искусства.

Ключевые слова: рок-искусство, жанрообразование, рок-культура, рок-музыка, мелодекламация, рок-опера, рок-спектакль, концептуальный альбом.

SUMMARY

Palkina I. I. Genre Creation in Rock Art: Interspecific and Intraspecific Interactions. — Manuscript.

Thesis for the degree of candidate of arts in specialty 26.00.01 — Theory and History of Culture. — National Academy of Managerial Staff of Culture Arts. — Kyiv, 2017.

The thesis deals with the concept of «rock art», which is a mid-level of three-tier system «rock culture — rock art — rock music and was given it a definition. Proved that because of integration processes in the rock art and its overall evolution, primary intuitive syncretism was replaced by conscious synthetic, which was a reason of new rock genres creation.

Genre creation is defined two levels of processes in rock art that occurs on integrative plane. Interspecies level of integration associated with the processes of interpenetration of various arts. At intraspecific level is the involvement of elements of classical music and world folk music to rock. Based on the analysis Ukrainian rock works was proposed classification of genres of rock art based on the dominance of a particular type of art. Under this classification, sophisticated new genre of rock art invited to consider rock opera, rock concept album and rock performance. Comparative analysis of musical genres, rock opera and rock performances proved their differences, primarily because of different their genesis. The classification concept album like representatives of the cyclic form of rock music. Concept album was differentiated for the composition and level of performance integrity.

In this way it is proved that formed integrative processes are factors that contribute to the emergence of new genres of rock art. Determined that the apparent results of rock art is the emergence of updated genres like rock melodic recitation, rock opera, rock concept album and rock performance.

Key words: rock art, genre creation, rock culture, rock music, melodic recitals, rock opera, rock performance, a concept album.

Підписано до друку 1.03.17. Формат 60x84 ¹/₁₆. Папір др. апарат.
Друк офсетний. Облік.-вид арк. 0,75. Зам. 318. Тираж 100.

Видавець і виготовлювач

Друкарня Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв

Адреса: 01015, Київ-15, вул. Лаврська, 9

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів
видавничої справи ДК № 2544 від 27.06.2006.